

چشم انداز انقلاب اسلامی در تحقق تمدن نوین اسلامی - ایرانی

رحمت عباس تبار مقری^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۰۷

چکیده:

یکی از موضوعات اساسی و قابل بررسی در هر انقلابی، پس از چرایی و چگونگی وقوع آن، آینده و چشم انداز رو به پیش آن است. آینده پژوهی انقلاب، از موضوعات پر کاربرد به لحاظ نظری و عملی در باب انقلاب هاست. بنابراین سعی ما در این پژوهش این است که با رویکرد آینده پژوهی به این سوال پاسخ داده شود که آینده انقلاب اسلامی ایران در راستای تحقق تمدن نوین اسلامی چگونه است؟ یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که انقلاب اسلامی به جهت برخورداری از ماهیت دینی، ظرفیت‌های تمدنی، بصیرت مردمی، وجود شخصیت‌های سیاسی مذهبی راهبر، گام‌های موثری در مسیر تمدن سازی نوین، متناسب با ساخت و بافت ذهنی و عینی اسلام و ایران برداشته و چشم انداز آینده‌ای آن را نیز هموار نموده است. سعی ما در این پژوهش این است که با رویکرد آینده پژوهی و با طرح چهار مسئله، یعنی؛ آینده‌های محتمل انقلاب اسلامی، چشم انداز انقلاب اسلامی، تمدن نوین انقلاب اسلامی و در نهایت، مولفه‌های تمدن ساز انقلاب اسلامی، به آینده پژوهی در باب انقلاب اسلامی ایران بپردازیم.

واژگان اصلی: چشم انداز، انقلاب اسلامی، آینده پژوهی، تمدن نوین اسلامی.

۱. استادیار علوم سیاسی و عضو هیات علمی دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران. (نویسنده مسئول)

مقدمه

از اساسی‌ترین سوالات در باب انقلاب اسلامی، بررسی آینده‌های محتمل آن می‌باشد. اینکه آینده محتمل و مطلوب انقلاب اسلامی چه می‌باشد، چهار دیدگاه متفاوت وجود دارد که تبیین و تحلیل آنها، افقی جدید و چشم اندازی روشن از ایران را ترسیم خواهد نمود. برخی از این احتمالات عبارتند از:

۱. عدول از آرمانها و ارزشهای انقلاب

یکی از دیدگاهها در باب آینده انقلاب اسلامی ایران این است که با توجه به ماهیت مادی و سکولاریستی جهان معاصر و خروج برخی از ملتها و نظام‌های سیاسی منطقه از ایستارهای اصیل اسلامی، جمهوری اسلامی نیز در آینده با چالشهای ناشی از کاهش ارزشی مولفه‌های ایدئولوژیکی روبرو خواهد شد، به نحوی که پیش‌بینی وضعیت تعدیل معیارها، تضعیف معیارها و تقویت معیارها امکان‌پذیر است. این دیدگاه بر این عقیده است که دنیای امروز دنیایی است که معنویات جایگاهی در عرصه اداره جامعه نداشته و به تدریج کمرنگ می‌شوند. بنابراین همه جوامع به ناچار مسیر سکولاریسم را طی خواهند نمود (بشیریه، ۱۳۸۰: ۹۸). از نقاط نقد پذیر دیدگاه مذکور، یکسان‌پنداری تمام ادیان خصوصاً اسلام و مسیحیت است. در حالی که نه به لحاظ ذاتی بلکه به جهت عرضی، محتوا و بالتیجه تفاوت‌های فاحشی میان اسلام و مسیحیت موجود وجود دارد. پویایی، سیالیت در فروع، زنده و حضور در تمام عرصه‌ها، کاربردی و عملیاتی بودن، عقلانیت و فطری بودن، برخی از مهمترین وجوه متمایز اسلام و مسیحیت موجود است. همچنین باید اذعان داشت که به اعتراف دوست و دشمن، انقلاب اسلامی در عصر غلبه و حاکمیت مدرنیته و در واکنش به اصول و مولفه‌های ضد تمدنی مدرنیته شکل گرفته و به نوعی ساختار شکنی نموده و نظم جدیدی را بنا نمود. بنابراین نظامی که انقلابش با شالوده شکنی آغاز شده و بیش از سه دهه در مقابل پارادایم سکولاریزم ایستادگی نمود، گویای این حقیقت است که پتانسیل بنای تمدن نوین را داراست.

۲. تضعیف نظام در اثر فشارهای بین‌المللی

محتمل دیگر در باب آینده انقلاب اسلامی این است که، روندهای پیش‌روی انقلاب اسلامی متأثر از محیط بین‌الملل، ناشی از تحولات فرایند جهانی شدن^۱ موجب تشدید

۱. Globalization

چالشهای فرهنگی - سیاسی خواهد شد و ممکن است موجب تضعیف نظام جمهوری اسلامی ایران گردد(هراتی، ۱۳۹۱: ۶۸). پیش فرض این دیدگاه براین امر استوار است که، پارامترهای قدرت در نظام بین الملل مبتنی بر تفکر وستفالیایی یعنی «بکش تا کشته نشوی» است. همچنین این دیدگاه معتقد است که، اهداف کلان نظام سلطه در منطقه خاورمیانه از جمله ایران عبارتند از: - تضمین جریان انرژی منطقه به سمت دنیای صنعتی، - تامین و تضمین منافع اسرائیل، - مبارزه با اسلام سیاسی به عنوان مبارزه با تروریسم و بنیادگرایی، - گسترش فرهنگ آمریکایی در پوشش ایجاد دموکراسی، اقتصاد و بازار آزاد و سکولاریسم(پیشین). به نظر می رسد این دیدگاه نیز آینده بسیار ضعیف، نه محتمل را برای انقلاب ایران پیش بینی نموده است. زیرا اولاً، فشارهای بین المللی مسئله جدیدی برای انقلاب و نظام جمهوری اسلامی نبوده بلکه این گونه فشارهای بین المللی از ابتدای انقلاب تا کنون در مسیر انقلاب و جمهوری اسلامی وجود داشته است مانند: حمله نظامی به طبرستان (۱۳۵۸)، کودتای نوژه (۱۳۵۹)، محاصره، تحریم اقتصادی، جنگ تحمیلی (۱۳۵۹-۱۳۶۷)، تهدید نظامی، ... ثانیاً، با وجود همه فشارها و تهدیدات بین المللی، انقلاب اسلامی نظم سیاسی فرهنگی حاکم بر دنیا را به چالش کشاند. انقلاب اسلامی موجب احیای اسلام سیاسی و شکل گیری جنبشهای اسلامی شده که به موجب آن نظم هژمونیک لیبرال به رهبری آمریکا و نظام بین الملل سکولار موجود به وضعیت تزلزل درآمد(Snyder, 1999: 84).

۳. تضعیف نظام در اثر منازعات سیاسی داخلی

سومین محتمل آینده انقلاب و نظام جمهوری اسلامی این است که روندهای پیش روی انقلاب اسلامی متأثر از محیط داخلی ناشی از تشدید منازعات سیاسی، تضعیف فکری و فرهنگی، ناکارآمدی در نظام مدیریتی کشور، موجب تضعیف حاکمیت نظام ولایت فقیه شده و ایجاد فاصله از آرمانها و دستاوردهای انقلاب اسلامی خواهد کرد(هراتی، ۱۳۹۱: ۷۰). ضعف این احتمال نیز در آینده نظام جمهوری اسلامی بسیار روشن است، زیرا اگرچه می پذیریم در لایه های میانی مدیرتی جامعه دچار ضعفها و نواقصی هستیم و همچنین چالشها و منازعات سیاسی فرهنگی در بدنه جامعه و نظام اسلامی وجود دارد، اما با وجود قدمت این موضوع و به جهت حاکمیت روح اصالت دینی مردم و رهبری ولایی، قریب چهار دهه از انقلاب و نظام مقدس جمهوری اسلامی گذشته و این نظام توانسته بر بسیاری از مصائب داخلی فائق آید.

۴. پیشرفت انقلاب اسلامی و اعتلای آن در جهان

چهارمین دیدگاه از آینده محتمل و مطلوب انقلاب و نظام اسلامی ایران، حاکی از پیشرفت انقلاب و اعتلای آن در جهان دارد. مطلوبیت و محتمل بودن این دیدگاه در این است که انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی پیرو اصول اصیل اسلام ناب محمدی (ص) و نظام سیاسی علوی (ع) بوده و چنین خطی زوال ناپذیر است. از سوی دیگر این نظام توانسته است بیش از سه دهه بر آرمانها، اصول و ارزشهای خود پایدار مانده و گذشته از حل بسیاری از مشکلات داخلی خود، تحرکی نیز در ساختار فرهنگ و سیاست منطقه و جهان ایجاد نمود. بنابراین آینده محتمل و مطلوب انقلاب و نظام اسلامی، رسیدن به یک تمدن نوین اسلامی همراه با تعالی علم و اخلاق و معنویت است. حضرت آیت الله خامنه ای در باب آینده محتمل انقلاب اسلامی می فرمایند؛ "خط کلی نظام اسلامی، رسیدن به تمدن اسلامی است. این حرکت عظیم نظام اسلامی و حرکت به سمت آن آینده آرمانی است - یعنی تمدنی که در آن علم همراه با اخلاق است، پرداختن به مادیات همراه با معنویت و دین است، و قدرت سیاسی همراه با عدالت است، این یک حرکت تدریجی است (آیت الله خامنه ای، ۱۴/۷/۱۳۷۹).

چشم انداز انقلاب اسلامی

واژه چشم انداز در لغت بیانگر نمایی از آینده است و در اصطلاح عبارت است از بیان آینده ای واقع گرایانه، تحقق پذیر و مطلوب برای کشور که مبین جایگاه آن در افق معین شده است، و یا به بیان دیگر، تصویر مطلوب و آرمانی و دست یافتنی جامعه در افق زمانی معین که متناسب با مبانی ارزشی و آرمانهای نظام و مردم تعیین می گردد (نصیری، ۱۳۸۷: ۳۴۶). از این رو نظام جمهوری اسلامی ایران پس از سالها اجرای برنامه های پنج ساله و کسب تجربیات متعدد از اصول مملکت داری و عبور از تهدیدات داخلی و بین المللی، و در راستای گام نهادن در مسیر تمدن نوین اسلامی، دست به تدوین سند چشم انداز در افق ۲۰ ساله تا سال ۱۴۰۴ نموده است. بر اساس این سند، ایران اسلامی در افق ۱۴۰۴ گشوری آباد، آزاد، پیشرفته و دارای تمدن نوین ایرانی - اسلامی می باشد. این سند، گویای چشم انداز و افق روش انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی ایران بوده و به عنوان یک سند ملی باید با تلاش و کوشش برای رسیدن به تمدن نوین اسلامی، بدان پایبند بوده و آن را محقق نمود.

حضرت آیت الله خامنه ای در این باره می فرماید: "این چشم انداز بیست ساله ای که به عنوان سند ملی و تاریخی برای کشور ما تنظیم شده توصیه می کنم شما جوانان آن را بگیرید و بخوانید. این چشم انداز با نظر کارشناسان مسائل اقتصادی، سیاسی و اجتماعی تنظیم شده و دست یافتنی است، می شود به این چشم انداز رسید... امام تلاش و کار می خواهد" (آیت الله خامنه ای، ۱۳۸۳/۴/۱۶). برای تحقق سند متعالی تمدن ساز نیاز به عناصر متحد و هماهنگ در سطوح مختلف نظام می باشد.

پیوند و هماهنگی همه عناصر اصلی نظام و همدلی میان مردم و دولت، اساسی ترین گام در تحقق سند چشم انداز و رسیدن به نقطه تمدنی اسلامی است. آیت الله خامنه ای در این زمینه دو نکته اساسی را در تحقق این سند یاد آور می شود؛ "دو چیز را باید در نظر داشت: یکی به فکر کار و تلاش بودن و خسته نشدن از آن.... و دوم پیدا کردن نقطه ای است که شما باید در آنجا کار کنید. اگر شما دانشجویید، اگر کارمند اداره اید، اگر شاغل در شغل آزادید، اگر نظامی اید، اگر غیر نظامی اید، نقطه ای را که باید در آن جا حضور داشته باشید و کار کنید، پیدا کنید" (آیت الله خامنه ای، ۱۳۸۳/۴/۱۶).

تمدن نوین اسلامی

در تعریف تمدن، فرهنگ لالاند این گونه بیان می کند که؛ یک تمدن مجموعه ای است از پدیده های اجتماعی که قابل انتقال بوده و جنبه های مذهبی، اخلاقی، زیبایی شناسی، فنی، علمی مشترک در یک جامعه یا چند جامعه مرتبط با یکدیگر را به خود می گیرند (ساروخانی، ۱۳۷۵: ۹۹). تایلور تمدن را مترادف با فرهنگ گرفته و از منظر مردم شناسی تمدن را عبارت می داند از ترکیب پیچیده ای شامل علوم، اعتقادات و هنرها، اخلاق و قوانین و آداب و رسوم و آداب و اعمال دیگری که بوسیله انسان در جامعه خود بدست می آید (روح الامینی، ۱۳۷۹: ۴۸/۵). بطور کلی برای همه تمدنها چند ویژگی اساسی را می توان بر شمرد؛ ۱- تمدن منوط به شکل گیری یک نظام اجتماعی قانونمند است. ۲- گستره یک تمدن به مراتب بیشتر از یک حکومت و حتی یک فرهنگ خاص می باشد و بالطبع عمر طولانی تر از عمر حیات اجتماعی یک جامعه خاص را دارد. ۳- تمدنها دارای جنبه های سخت (ساختارها، محصولات، ...) و جنبه نرم (فرهنگ، عقلانیت، ...) می باشند. ۴- تمدنها دارای نظامهای اجتماعی متعددی می

باشند که بطور اصولی تمامیت یک تمدن را محقق می‌سازند. مانند نظام‌های حقوقی، تربیتی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی. ۵- شکل‌گیری یک تمدن محصول هماهنگی نظام‌های اجتماعی خاصی است که به پذیرش اجتماعی رسیده و نهادینه شدند (زمانی، ۱۳۹۰: ۵۶).

همانگونه که سابقاً بیان گردید، هدف غایی انقلاب اسلامی دستیابی و رسیدن به تمدن نوین، با استفاده از اصول و ارکان اصیل اسلامی است. کما اینکه حضرت آیت الله خامنه‌ای، این آینده قطعی را این‌گونه تبیین فرمودند؛ "... ملت ایران، به فضل پروردگار، با هدایت الهی، با کمک‌های معنوی غیبی و با ادعیه زاکیه و هدایت‌های معنوی ولی الله اعظم خواهد توانست تمدن اسلامی را بار دیگر در عالم سربلند کند و کاخ با عظمت تمدن اسلامی را بر افراشته نماید. این آینده قطعی شماسست. جوانان خودشان را برای این حرکت عظیم آماده کنند" (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۳: ۸۴). بطور کلی فرایند شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی، پنج مرحله ذیل را طی خواهد نمود؛ ۱- ایجاد انقلاب اسلامی که پر هیجان‌ترین مرحله است. ۲- شکل‌دادن نظام اسلامی، یعنی هندسه عمومی جامعه. ۳- ایجاد دولت اسلامی، دولت به معنای مجموعه کارگزاران حکومت. ۴- ایجاد کشور اسلامی که مرحله تبلور نظام اسلامی است. ۵- پدید آوردن دنیای اسلامی (تمدن اسلامی) که پس از شکل‌گیری کشور اسلامی (به عنوان الگو) تحقق می‌یابد. بنابراین مراحل تحقق تمدن نوین در ایران اسلامی را می‌توان در نمودار ذیل مشاهده نمود؛

در حال حاضر، پس از وقوع انقلاب اسلامی و تاسیس نظام جمهوری اسلامی، در مرحله تدوین دولت اسلامی هستیم. تاسیس دولت اسلامی، یکی از کلیدی‌ترین و حساس‌ترین مرحله تحقق تمدن نوین است. با تحقق این مرحله، گام اساسی در تمدن‌سازی برداشته خواهد شد. این گام اساسی منوط به هماهنگی مضاعف همه کارگزاران نظام همراه با بدنه جامعه بر اساس ارزش‌های اصیل اسلامی است. حضرت آیت الله خامنه‌ای در این زمینه می‌فرماید؛ "کارگزاران

نظام اسلامی باید جهتگیریها و رفتارشان را با معیارهای اسلامی تطبیق دهند تا بتوانند به اهداف برسند. این می شود دولت اسلامی. البته دولت اسلامی کامل به معنای واقعی کلمه، در زمان انسان کامل تشکیل خواهد شد. ان شاءالله. ولی ما به قدر توان و تلاشمان می خواهیم خود را به حد نصاب نزدیک کنیم" (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۶/۸). اساسا اسلامی شدن دولت و حرکت مسئولان در مسیر صحیح آموزه های دینی، مقدمه رسیدن به جامعه اسلامی است. یعنی جامعه و مردم زمانی اسلامی خواهند شد که دولت و مسئولان در خط اسلام قرار گیرند. در این باب آیت الله خامنه ای می فرماید؛ "اول ما مسئولان اسلامی می شویم، وقتی اسلامی شدیم، آن وقت عمل ما مردم را مسلمان واقعی خواهد کرد و کشور، اسلامی خواهد شد. یعنی دولت اسلامی می تواند کشور اسلامی بوجود بیاورد(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۸/۶).

بطور کلی مسئولان در یک نظام اسلامی باید چند اقدام اساسی برای تحقق دولت اسلامی و رسیدن به تمدن اسلامی انجام دهند، از قبیل سلامت اعتقادی و اخلاقی، سلامت اقتصادی و مبارزه با فساد، کار جهادی، قانون گرایی، شجاعت، حکمت و خردگرایی، مواجهه و مقابله با نظام سلطه جهانی، عدالت. همچنین باید از برخی امور پرهیزند مانند: رشوه، فساد اداری، ویژه خواری، کم کاری، بی اعتنائی به مردم، میل به اشرافی گری، حیف و میل بیت المال(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۸/۲۵). گام دیگر در راه رسیدن به دولت واقعی اسلامی و تحقق تمدن نوین اسلامی، الگو سازی و قرار گرفتن در دایره محفوظ دین الهی و عمل بر اساس نقشه راه بیان و بنان و سیره معصومین (ع) است. زیرا بدون الگو گیری و الگو سازی، صرف تاسیس نظام سیاسی، ما را به تمدن نوین اسلامی نخواهد رساند. حضرت امام خمینی(ره) در این زمینه می فرماید: "آیا مقصد انبیا این است که ظالم نباشد فقط، یا مقصد بالاتر از این است. اگر مقصد بالاتر از این است، باید ما هم که تابع انبیا هستیم و تابع مکتب اسلام هستیم به تبعیت از آن بزرگان دین و دنیا، مقصدمان همان مقاصد باشد .... الگو حضرت زهرا (س) است. الگو پیغمبر اکرم (ص) است. ما وقتی مملکتمان اسلامی است، وقتی می توانیم ادعا کنیم که جمهوری اسلامی داریم که تمام این معانی که در اسلام است تحقق پیدا کند(صحیفه امام، ج ۷: ۵۳).

اگرچه در فرایند تمدن سازی، همه ارکان مهم نظام و جامعه مردمی مسئول و سهیم هستند، اما در این میان مهمترین گروهها و نهادها که نسبت به دیگران نقش موثرتری دارند، عبارتند از: نخبگان، حوزه های علمیه، دانشگاهها، رسانه ها، تربیون دارها، مدیران دانشگاهها،

مدیران فرهنگی و تربیتی، برنامه ریزان آموزشی، تدوین کنندگان کتب درسی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۷/۱۹). البته در این مسیر پر تالتم تمدن سازی، خصوصاً تاسیس دولت اسلامی، چالشهایی مانند تردید مسئولان در اصل هدف، لغزش مسئولان، دلبستگی به رفتارهای طاغوتی، و ... نیز پیش روست که اگر این اختلالها پیدا شود، حرکت مستمر و مداوم و پویانده بی که لازم است تا دولت اسلامی بصورت کامل شکل گیرد، دچار نکث می شود و طبعاً کار عقب می افتد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۶/۸).

مولفه های تمدن ساز در ایران اسلامی

در این قسمت به بیان و بررسی برخی از مهمترین مولفه هایی که بیانگر چشم انداز آینده نظام جمهوری اسلامی ایران و موثر در تحقق تمدن نوین اسلامی هستند می پردازیم. توجه، دقت و عمل به مولفه های ذیل هم گویای افق آینده ای ایران است وهم اعتلای انقلاب و نظام جمهوری اسلامی را مد نظر دارد.

۱. بومی سازی پیشرفت و توسعه

یکی از مولفه های موکد سند چشم انداز افق ۱۴۰۴ نظام جمهوری اسلامی ایران، توجه به رشد و توسعه و پیشرفت در راستای اعتلای ایران اسلامی در سطح منطقه و جهان است. آنچه که در این میان از اهمیت بسزایی برخوردار است، بهره گیری از دانش و توان بومی و ملی ایران در مسیر تعالی بخشی و تمدن سازی است. حضرت آیت الله خامنه ای در این زمینه می فرماید: "هدف عمده عبارت است از ساختن کشوری نمونه که در آن، رفاه مادی همراه با عدالت اجتماعی و توأم با روحیه و آرمان انقلابی با برخورداری از ارزشهای اخلاقی اسلام تامین شود" (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۴/۲۲). "مدل توسعه در جمهوری اسلامی به اقتضای شرایط فرهنگی، تاریخی، موارد و اعتقادات و ایمان این مردم، یک مدل کاملاً بومی و مختص به خود ملت ایران است، از هیچ جا نباید تقلید کرد (خامنه ای، ۱۳۸۳/۳/۲۷). به تعبیر حضرت آیت الله خامنه ای، پیشرفت و توسعه در یک نظام اسلامی دارای یک سری ساز و برگهای منحصر به فردی هست که اهم آنها عبارتند از؛ - تحرک و کار و تلاش پیگیر. - عزم راسخ. - امیدواری نسبت به دستیابی به هدف. - صبر و مقاومت. - برنامه ریزی. - هشیاری و آمادگی برای مواجهه با مشکلات (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۷/۱۹).

۲. ادامه راه و خط امام خمینی (ره)

از خطوط پررنگ و روشن نظام جمهوری اسلامی از انقلاب تا کنون، خط هدایت گر امام خمینی (ره) است. عمل به سیره علمی و عملی امام خمینی (ره) چراغ روشن آینده ایران اسلامی است. بنابراین تحقق تمدن نوین اسلامی، تنها با حرکت در راه امام (ره) که همان راه اسلام است امکان پذیر می باشد؛ "راه امام راه ایمان و راه عدالت و راه پیشرفت مادی و راه عزت است. ما پیمان بسته ایم که این راه را ادامه دهیم و به توفیق الهی ادامه خواهیم داد" (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۳/۱۴). "فرض این است که آن خط اصیل اسلامی و ناب قرآنی که همان خط انقلاب اصیل و خط امام ماست، حفظ شود" (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۸/۲۱).

۳. تدوین فرهنگ نوین اسلامی

در راستای تحقق تمدن نوین اسلامی، تدوین فرهنگ نوین از جایگاه ویژه ای برخوردار است. در واقع تدوین فرهنگ، پیش ساخت اساسی تحقق تمدن نوین است. اصیل ترین بن مایه های فرهنگ نوین اسلامی، خردورزی، اخلاق و حقوق است. البته تدوین فرهنگ نوین دارای الزاماتی نیز می باشد، از قبیل؛ - داشتن ایمان، مکتب و ایدئولوژی. - پرهیز از تقلید از غرب. - پرهیز از سطحی گری و سکولاریزم پنهان. - خدمت به مردم که در واقع گفتمان اصلی دولت اسلامی نیز می باشد (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۶/۴).

۴. حفظ ارکان انقلاب اسلامی

بر اساس رهیافت آینده پژوهی، تحقق آینده محتمل و مطلوب، در گرو توجه و کنکاش در گذشته و پیشرانهای آن است. بنابراین رمز تداوم، استمرار و تحقق آینده انقلاب اسلامی، مبتنی بر حفظ و تحقق ارکان اساسی انقلاب اسلامی، یعنی؛ عدالت، استقلال، آزادی و معنویت اسلامی می باشد. به تعبیر شهید مرتضی مطهری، "انقلاب به شرطی در آینده محفوظ خواهد ماند، و به شرطی تداوم پیدا خواهد کرد که قطعا و حتما مسیر عدالت خواهی را برای همیشه ادامه بدهد. یعنی دولتهای آینده واقعا و عملا در مسیر عدالت اسلامی گام بردارند. برای پر کردن شکافهای طبقاتی اقدام کنند. تبعیضها را واقعا از میان بردارند و برای برقراری یک جامعه توحیدی به مفهوم اسلامی آن، نه با مفهومی که دیگران گفته اند، تلاش کنند. در دولت اسلامی نباید به هیچ وجه ظلم و اجحافی به کسی بشود حتی این فرد یک مجرم واجب القتل باشد" (مطهری، ۱۳۶۸: ۵۹).

۵. مبارزه برای استقلال و عدم وابستگی

در تمدن اسلامی، حفظ حریت و عدم وابستگی به اجانب و رهایی از بندگی غیر خدا، از اوجب واجبات است. اساسا در دنیای استکباری کنونی، حفظ تمدن و تحقق تمدن نوین، تنها از طریق مبارزه به حق و احسن در سایه منطق و عقلانیت و حیانی امکان پذیر می باشد. بنابراین، همانند مبارزات انقلابی سالهای ۵۷، نظام جمهوری اسلامی نیز برای رسیدن به تمدن نوین اسلامی و آینده ای متعالی، مبارزه ای دائمی با شیاطین درونی و بیرونی و مظاهر طاغوت خواهد داشت. مبارزه و تلاش و جهاد، رمز تداوم انقلاب و دستیابی به ارزشهای انقلاب اسلامی و عامل پیشرفت و توسعه و تحقق تمدن نوین اسلامی است. "اگر مبارزه مردم، امام و مسئولان نبود، این نظام باقی نمی ماند. باید تا دستیابی به اهداف انقلاب به مبارزه تداوم بخشید. تفکر تداوم مبارزه انقلابی باید در تمام عرصه ها مانند اداره کشور، فعالیتهای اقتصادی، فعالیتهای علمی، فعالیتهای فرهنگی، سیاستگذاری، تقنین و مذاکرات خارجی گسترش یابد" (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۳/۴).

در تمدن نوین اسلامی و آینده ایران اسلامی، هیچگونه وابستگی در هیچ زمینه ای پذیرفته نبوده و باید تلاش نمود تا خود و ملت‌های جهان را از سیطره استکبار جهانی نجات داد. "این کشور از اول اعلام کرد به دنیا که ما نه تحت حمایت آمریکا و نه تحت حمایت شوروی و نه تحت حمایت هیچ قدرتی نیستیم. ماییم و تحت عنایات خدای تبارک و تعالی و پرچم توحید که همان پرچم امام حسین (ع) است" (صحیفه امام، ج ۱۷: ۵۹). "اگر کشورها و ملت‌هایی، بتوانند همت کنند و جامعه جهانی را از زیر بختک استعمار و استکبار بیرون بکشند، مشکل حل خواهد شد" (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۳/۴).

آنچه که ملت و نظام جمهوری اسلامی در مسیر تمدن سازی خود پی می گیرد، حفظ عزت ملی و افزایش اقتدار سیاسی فرهنگی، در حوزه داخلی، منطقه ای و جهانی است. و این عاملی است که موجب عدم شکست و آسیب ناپذیری ملت ایران خواهد شد. "راه این ملت بزرگ ما که پرورده بیانات امام و هدایت های امام است، برای رسیدن به اوج اعتلاء ی پیشرفت عبارت است از اینکه این عزت ملی را در همه عرصه ها حفظ کند. این ملت می تواند به اوج اعتلاء برسد، که وقتی یک ملت قوی شد، اعتلاء مادی و معنوی پیدا کرد، امنیت او هم کامل شد، یعنی آسیب پذیری او از بین خواهد رفت؛ دیگر دشمنان طمع نمی

کنند" (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۳/۴). بنابراین راز حفظ استقلال و رفع وابستگی و افزایش اعتلای تمدن اسلامی ایران، تلاش برای رشد اقتدار ملی است. "در یک صورت نظام جمهوری اسلامی می تواند خود را به طور کامل از خطر و آسیب دشمن مصون نگه دارد و آن وقتی است که با اقتدار خویش آنها را مایوس کند. روزی که جمهوری اسلامی با اثبات اقتدار سیاسی و اقتصادی خود و با اثبات قدرت ادامه زندگی، دشمن را مایوس کرد، می توان اطمینان داشت که دشمن از توطئه دست خواهد کشید" (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۳/۴).

۶. زمینه سازی ظهور حضرت مهدی (عج)

اساس تحقق تمدن نوین اسلامی، زمینه سازی ساختاری و زیربنایی، بصورت فکری و عملی برای ظهور حضرت حجت (عج) و بناء نظام اصیل اسلامی است. بنابراین غایت تمدن سازی انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی ایران، اتصال انقلاب اسلامی به قیام بقیه الله (عج) و نهضت مهدوی است. "مسئولان ما بدانند که انقلاب ما محدود به ایران نیست، انقلاب مردم ایران نقطه شروع انقلاب بزرگ جهان اسلام به پرچمداری حضرت حجت است که خداوند بر همه مسلمانان و جهانیان منت نهد و ظهور و فرجش را در عصر حاضر قرار دهد" (صحیفه امام، ج ۲۱: ۳۲۷). "البته این طور نیست که حالا که منتظر ظهور امام زمان (عج) هستیم پس دیگر در خانه هایمان تسیخ را در دست بگیریم و بگوئیم عجل علی فرجه، عجل با کار شما باید تعجیل شود، شما باید زمینه را فراهم کنید برای آمدن او" (صحیفه امام، ج ۱۸: ۲۶۹).

حضرت آیت الله خامنه ای نیز انقلاب اسلامی ایران را زمینه ساز ظهور و نهضت امام زمان (عج) دانسته و هندسه جدید زندگی آینده نظام اسلامی ایران را در چارچوب تفکر مهدوی میسر می داند، و این نیز با تلاش و انتظار محقق خواهد شد. "برای ظهور مهدی موعود (عج) زمینه باید آماده بشود و آن عبارت است از عمل کردن به احکام اسلامی و حاکمیت قرآن و اسلام" (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰). "... شما موظفید این نظام را به شکل پیراسته، سالم و خالص حفظ کنید بهمان شکلی که بشود به حضرت ولی عصر (عج) تحویل داد" (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۱۱/۶). "... امروز با انقلاب اسلامی ما که در خط ایجاد عدالت عدالت در سطح جهان است، انقلاب حضرت مهدی (عج) یک گام بزرگ به هدف خود نزدیک شد. نه فقط بوجود آمدن حکومت اسلامی، آن عاقبت موعود را به عقب نمی اندازد، بلکه آن را تسریع هم می کند" (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۳: ۸۳).

۷. حفظ وحدت

به تصریح آیه "واعتصوا بحبل الله جميعا ولا تفرقوا"، نظام اسلامی ایران در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی، بر حفظ وحدت نظری و عملی در اصول و فروع دین و سیاست تأکید فراوان داشته و راه ایستادگی در مقابل دشمنان را نیز در عمل به همین نکته می‌داند. "شما اگر متحد باشید، شما اگر با هم باشید، شما اگر این روحیه استحکامی را که انقلاب به ملت ما داد و در طول این سالها ملت ما آن را حفظ کرده است، نگه دارید، لا یضرمکم کیدهم شیئا هرگز دشمنی آنها به شما اثری نخواهد توانست به ملت ایران آسیبی وارد کند" (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۳: ۸۳).

۸. ایجاد هویت دینی و اسلامی

چشم انداز آینده ایران اسلامی در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی، احیا و تعمیق هویت اصیل دینی - اسلامی است. به تعبیر حضرت امام (ره) اساس انقلاب و نظام جمهوری اسلامی برای همین موضوع بوده است؛ "ما دنبال این هستیم که اسلام تحقق پیدا کند. دنبال این نیستیم که حالا ما اسم جمهوری اسلامی پیدا کردیم کافی است برای ما" (صحیفه امام، ج ۸: ۴۳). "... این نهضت و انقلاب، همه اینها مقدمه این است از برای اینکه اسلام پیاده شود" (صحیفه امام، ج ۱۶: ۱۳). ایجاد هویت دینی - اسلامی تنها از طریق افزایش و تقویت تقوا و معنونت اسلامی امکان پذیر است. و چنین مولفه ای موجب آسیب ناپذیری ملت و نظام جمهوری اسلامی و تعالی آینده آن می‌گردد. "باید تقوا پیشه کنیم، آن چه ما را قوی می‌کند تقواست. آنچه ما را آسیب ناپذیر می‌کند، تقواست. آنچه ما را به ادامه را تا رسیدن به اهداف عالییه امیدوار می‌کند، تقواست. ... دین را، خدا را، قیامت را، مسئولیت انسانی در مقابل خدا را باور داشته باشید، این باور در هر ملتی، در هر جامعه ای وجود داشته باشد، او را آسیب ناپذیر می‌کند، می‌توانند مقاومت کنند" (خامنه ای). بنابراین تحول معنوی مهمترین قدم برای ایجاد تمدن نوین اسلامی است. حضرت آیت الله خامنه ای در تبیین این موضوع می‌فرماید؛ "... اولین و مهمترین کاری که پیش روی ما قرار دارد، تحول معنوی و روحی انسانهاست. ما متأثر از تربیت طولانی غیر اسلامی هستیم. آنچه که هیجان عظیم انقلاب و دوران جنگ انجام داد، البته معجزه بود، اما تا این پدیده عمق پیدا نکند تا وقتی که اعماق و ضمائر را متحول نماید کار زیادی لازم است" (حدیث ولایت، ج ۹: ۲۴۸). "... آینده به این

ترتیب خواهد بود که هر جا معنویتی عمیقتر و خالص تر و سالم تر و منطبق تر با فطرت بشر باشد، جاذبه بیشتری برای ملتها خواهد داشت" (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۳/۱۴).

۹. تاکید بر نخبگی و شایسته سالاری

توجه به معیار لیاقت، توان و شایستگی، و بکارگیری نیروهای مومن و متعهد، تاکتیک تحقق تمدن نوین در یک نظام اسلامی است. بدین جهت دین اسلام برای تولید کنندگان فکر، اندیشه و هنر، و متخصصان دلسوز و با ایمان ارزش فراوان قائل است. لذا در تمدن نوین اسلامی، نخبگان از جایگاه والایی برخوردارند. حضرت امام (ره) در این زمینه می فرماید: "وقتی ما می توانیم به آینده کشور و آینده سازان امید وار شویم که به آنان در مسائل گوناگون بها دهیم" (صحیفه امام، ج ۲۱: ۹۹). "بر دولتها و دست اندرکاران است چه در نسل حاضر و چه در نسلهای آینده که از متخصصین خود قدردانی کنند و آنان را با کمکهای مادی و معنوی تشویق نمایند" (پیشین: ۴۱۷). "... دولتمردان از دانشمندان و متخصصان استمداد کنند تا راز موفقیت را بدست آورند" (صحیفه امام، ج ۱۹: ۱۵۹). "... اگر افاضل و دانشمندانی که با فضیلت انسانی هستند اینها سر رشته دار یک کشور بشوند، فضیلت در آن کشور زیاد می شود. برای اینکه در آن مقامی که هستند، مردم به حسب عادت توجه به آنها دارند" (صحیفه امام، ج ۱۴: ۳۵).

۱۰. دانش محوری

اساسا تحقق تمدن بدون توجه به علم و دانش و پیشرفتهای علمی امکان پذیر نمی باشد. بنابراین در نظام آینده ایران اسلامی و تمدن نوین اسلامی، علم و دانش و دانشگاه و دانشجو محور همه تحول، توسعه و پیشرفت هستند. "دانشگاهی یک عضو موثری است که ما فردا همه چیزمان دست اینهاست. اگر ایران بخواهد یک سعادت پییدا کند با دست اینها پیدا می کند. اگر خرابی هم پیدا کند بدست اینها خرابی پیدا می کند" (صحیفه امام، ج ۷: ۴۱۲). حضرت آیت الله خامنه ای نیز در تبیین نقش جوان دانشجو در تمدن سازی آینده ایران اسلامی، ویژگی هایی بر می شمرد که او را در تراز انقلاب اسلامی قرار می دهد. مانند؛ - مومن و متعهد به فرهنگ اسلامی، - پایبند به تعلقات خانوادگی، - دارای ایمان، - دارای اعتماد به نفس، - امیدوار، - خوش روحیه، - شجاع، - دارای روحیه آینده نگر، - دارای روحیه خدمت، - پایبند به تعلقات معنوی، - پایبند به تعلقات میهنی، - دارای بصیرت سیاسی (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۴/۱۱).

۱۱. احیاء تفکر بسیجی و ایثارگری

اهتمام نظری و عملی به تفکر بسیجی و جانفشانی در راه حق و یکتاپرستی، از آموزه های اصیل دین مبین اسلام از عصر پیامبر اکرم (ص) تا کنون بوده است. بنابراین در آینده ایران و نظام مبتنی بر تمدن نوین اسلامی، حاکمیت تفکر بسیجی در تمام عرصه ها، بسیار مورد تاکید است. "ملتی که در خط اسلام ناب محمدی (ص) و مخالف با استکبار و پول پرستی و تحجرگرایی و مقدس نمایی است، باید تمام افرادش بسیجی باشند و فنون نظامی و دفاعی لازم را بدانند. ... اگر بر کشوری نوای دلنشین تفکر بسیجی طنین انداز شد، چشم طمع دشمنان و جهان خواران از آن دور خواهد گردید و الا هر لحظه باید منتظر حادثه ماند" (صحیفه امام، ج ۲۱: ۱۹۵).

۱۲. مردم سالاری دینی

در اندیشه سیاسی اسلام، مردم از جایگاه ویژه ای برخوردار هستند. اگرچه نظام اسلامی و حاکم دینی ثبوتاً الهی هستند، اما اثباتاً مردمی می باشند. اساساً مقبولیت نظام اسلامی به پذیرش، حضور و همدلی مردم بستگی دارد. در تدوین و تحقق تمدن نوین در ایران اسلامی نیز، به دو مقوله جمهوریت و اسلام، به عنوان جسم و روح نظام اسلامی توجهی خاص شده است. حفظ، تقویت و پابندی بر این دو اصل اساسی، موجب قوام و تعالی جمهوری اسلامی بوده و خواهد شد. "آن کسانی که می خواستند از درون این نظام، به نظام جمهوری اسلامی ضربه بزنند، نتوانستند موفق بشوند. انقلاب راه خود را، مسیر خود را با قدرت روز افزون تا امروز ادامه داده است و همه کسانی که با انگیزه های مختلف در درون این نظام قرار گرفته اند، خواسته یا ناخواسته، به توانایی های این نظام کمک کردند. به این حقیقت بایستی با دقت نگاه کرد. این ظرفیت عظیم، ناشی از همین جمهوریت و اسلامیت است. از همین مردم سالاری دینی و اسلامی است. این است که این ظرفیت عظیم را به وجود آورده است. و راز ماندگاری و مصونیت و آسیب ناپذیری جمهوری اسلامی هم این است و این را جمهوری اسلامی در ذات خود دارد و انشاء الله آن را همواره حفظ خواهد کرد" (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۸/۵).

نتیجه گیری

در محافل علمی و دانشگاهی برای واژه انقلاب، تعاریف و معانی گوناگونی بکار برده می شود. تغییر و دگرگونی در ساختار اساسی نظام سیاسی، یکی از شایع ترین معانی می باشد. گاهی نیز جایجایی نخبگان سیاسی در مدیریت جامعه و خصوصا در قوه مجریه را نیز به معنای انقلاب تعبیر کرده اند. اما آنچه که از اندیشه و آثار امامین انقلاب اسلامی از واژه انقلاب برمی آید، معنای "تحول" آن است. آنچه که انقلاب اسلامی را در فرایند تمدنی آن قرار می دهد، تحول خواهی و انقلابی گری است. تحول خواهی انقلاب اسلامی، یعنی تحقق آرمانهای بلند انقلاب و رساندن آن به قله های رفیع پیشرفت از طریق نو شدن، پویایی، خلاقیت و اجتهاد در فقه غنی شیعه. لذا حضرت آیت الله خامنه ای، شاخصه های پیشرفت و تمدنی انقلاب اسلامی را در مواردی همچون؛ فراصنعتی شدن، خودکفایی در نیازهای اساسی، افزایش بهره وری، ارتقاء سطح سواد، ارتقاء خدمات رسانی به مردم، افزایش امید به زندگی، رشد ارتباطات، مبتنی شدن روند تحول بر عناصر اصلی هویت ملی و آرمانهای اساسی می داند. امروزه نیز منشور بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، سندی است برای آینده نگاری و دستیابی به تمدن نوین اسلامی ایرانی.

کتابنامه

- بشیریه، حسین (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی جمهوری اسلامی ایران، تهران: نگاه نو.
- جعفری هفت‌خوانی، نادر و کوهکن، محمدرضا (۱۳۹۸). «آسیب‌ها و موانع تحقق مردمی‌سازی دیپلماسی فرهنگی در ایران؛ یک پژوهش کیفی». فصلنامه مطالعات قدرت نرم، ۹(۱)، ۳۱-۷۰.
- جمعی از نویسندگان (۱۳۸۳). مهدویت از منظر ولایت، اصفهان: حدیث راه عشق.
- جنیدی، رضا و ملائی، مسعود (۱۳۹۸). «راهبردهای مبتنی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در مقابله با قدرت هوشمند ایالات متحده آمریکا»، فصلنامه راهبرد سیاسی، ۳(۸)، ۶۵-۸۹.
- چهرآزاد، سعید (۱۳۹۸). «وانموده‌های سیاست‌گذارانه پسا دفاع مقدس در حیطه روابط خارجی ایران»، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس، ۵(۴)، ۱۲۷-۱۴۴.
- چهرآزاد، سعید (۱۳۹۹). «هویت ملی به مثابه قدرت نرم؛ اسلامیت، مدرنیته غربی و تدوین سیاست خارجی ایران (۱۳۸۴-۱۳۹۲)». فصلنامه مطالعات قدرت نرم، ۱۰(۱)، ۴۱-۷۵.
- حدیث ولایت، ج ۹.
- رضی بهابادی، بی بی سادات؛ بهادری، آتنا و پورکاویان، زینب (۱۳۹۹). «تحلیل مضمون آثار اقتدار ملی در بیانات آیت الله خامنه ای و مبانی قرآنی آن»، فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۹(۲)، ۲۴۷-۲۶۹.
- روح الامینی، محمود (۱۳۷۹). زمینه فرهنگ‌شناسی، تهران: انتشارات عطار، ج ۵.
- زمانی، سید رضا (۱۳۸۸). «آینده انقلاب اسلامی در اندیشه شهید مطهری»، فصلنامه انقلاب اسلامی، شماره ۱۸.
- زمانی، مصطفی (۱۳۹۰). «مبانی حاکم بر مهندسی تمدن نوین اسلامی ایرانی»، سال نخست، پیش شماره ۳.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۵). درآمدی بر دایره‌المعارف اجتماعی، تهران: سازمان انتشارات کیهان، ج اول.
- صادقی، سید شمس‌الدین؛ احمدیان، قدرت و زارع، سارا (۱۳۹۸). «راهبرد عربستان سعودی در بحرین و تأثیر آن بر جبهه مقاومت»، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس، ۵(۴)، ۲۹-۴۵.
- صحیفه امام خمینی، ج ۱۶.
- صحیفه امام خمینی، ج ۱۷.

صحیفه امام خمینی، ج ۱۹.

صحیفه امام خمینی، ج ۲۱.

صحیفه امام خمینی، ج ۷.

فتاحیان، محمد حسین (۱۳۹۹). «درآمدی بر اندیشه سیاسی آیت الله سید علی خامنه ای در

تحقق جامعه اسلامی»، فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۹(۲)، ۵۱-۷۲.

محمدی، محمدعلی (۱۳۹۹). «مؤلفه‌های نقش آفرین فرهنگ جهادی در تقویت مقاومت اسلامی

در سپهر اندیشه آیت الله خامنه‌ای»، فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۹(۲)، ۹۱-۱۱۱.

مطهری، مرتضی (۱۳۶۸). پیرامون جمهوری اسلامی، تهران، انتشارات صدرا.

منظمی تبار، جواد (۱۳۹۸). «واکاوی مؤلفه‌ها و ظرفیت‌های راهبردی نظام توسعه علمی و دانش

کشور از دیدگاه مقام معظم رهبری (دامت برکاته)»، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس، ۵(۳)،

۸۹-۱۱۴.

نصری، محسن (۱۳۸۷). ایران؛ دیروز، امروز، فردا، قم، دفتر نشر معارف.

ویل دورانت (۱۳۹۱). تاریخ تمدن، تهران: انتشارات بهنود.

هراتی، محمد جواد (۱۳۹۱). «سناریونویسی و آینده انقلاب اسلامی ایران»، فصلنامه سیاست،

شماره ۳.

Snyder, Robert (1999), the US and Third World Revolutionary States;
Understanding the Breakdown in Relations, international Studies,
Quarterly
www.khamenei.ir